

УДК 330.131.7

Т.В. МОМОТ¹, І.О. ФІЛАТОВА¹, О.В. ТОФАНЮК²

¹Харківська національна академія міського господарства,

²Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «ХАІ»

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

В статті систематизовано підходи до визначення поняття економічна безпека, розглянуто питання, пов'язані з організацією діяльності щодо забезпечення корпоративної безпеки будівельних підприємств в умовах інформаційної економіки. Запропонована схема взаємозв'язку суб'єктів і об'єктів економічної безпеки підприємств. Визначені джерела негативних впливів на економічну безпеку корпоративних підприємств будівельної галузі. Запропоновано заходи щодо вибору заходів попередження загроз та організації усунення їх наслідків у зовнішній і внутрішній діяльності корпоративних підприємств будівельної галузі.

Ключові слова: економічна безпека будівельних підприємств, інформаційна безпека, інформація з обмеженим доступом, економічна безпека корпоративних підприємств, економічна безпека акціонерних товариств.

Постановка проблеми

Інвестиційно-будівельний комплекс – один із ключових секторів національно економіки, що забезпечує матеріально-технічні умови її функціонування. Світовий досвід свідчить, що інтенсивність інвестиційно-будівельної діяльності в країні – це індикатор її економічного і соціального добробуту. Внаслідок функціонування будівельного комплексу реалізується інвестиційна політика держави, визначаються народногосподарські пропорції, масштаби й темпи розвитку окремих галузей, науково-технічного прогресу й ефективність інвестицій в усіх галузях економіки.

Будівельна галузь, в якій тільки за офіційною статистикою 1,5 мільйона працюючих, 70,0 тисяч підприємств, є однією із потенційних галузей

швидкого зростання. Протягом 2007 – 2009 рр. уповільнення темпів будівельних робіт відбулося майже за всіма основними видами будівельної діяльності. Скоротили обсяги будівництва підприємства 15 регіонів країни. Серед них найбільше – будівельники Закарпатської області – на 22,3%.

За оцінками спеціалістів одна гривня інвестована в будівництво дає 2,5 – 3 гривні ВВП. А додатково створене робоче місце в будівельній галузі забезпечує роботою 5-6 робочих інших галузей.

Таким чином, ріст будівельної галузі сприяє досягненню економічного росту у країні і формуванню необхідних умов для розв'язання багатьох соціальних проблем. Саме тому будь-яке порушення сталого функціонування підприємств будівельної галузі негативно впливає на подолання кризових явищ в країні.

Застосування механізмів державно-приватного партнерства для модернізації інфраструктури, залучення фінансових ресурсів вітчизняних і міжнародних організацій для реалізації інвестиційних проектів у сфері будівництва потребує формування адекватної системи фінансово-економічної безпеки будівельних підприємств особливо при здійсненні процедур землевідведення та отримання дозвільної документації. Як правило, найгостріші противаги виникають у чотирикутнику «профільні міністерства – органи місцевої влади – будівельні підприємства – громадськість».

Метою цієї статті є визначення поняття «економічна безпека корпоративного підприємства будівельної галузі», розробка практичних рекомендацій щодо вибору засобів попередження загроз та організації усунення їх наслідків у зовнішній і внутрішній діяльності корпоративних підприємств будівельної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вагомий внесок у дослідження проблеми економічної безпеки зробили провідні західні російські вчені: Дж. К. Ван Хорн, Т. Аллісон, К. Жюгляр, Дж. Найт, Г. Фостер, Й. Шумпетер, Л.І. Абалкін, Г.Х. Попов. Важливу роль у дослідженні проблематики економічної безпеки та її впливу на національну безпеку відіграють праці сучасних вітчизняних вчених та практиків, а саме: А.Л. Баланда, З.М. Борисенко, І.А. Белоусова,

О.С. Власюк, З.С. Варналій, Л.В. Гнилицька, В.І. Грушко, М.П. Денисенко, В.С. Загорський, М.М. Єрмошенко, Я.А. Жаліло, О.І. Захаров, О.А. Кириченко, Т.Т. Ковальчук, О.Й. Косарев, В.І. Мунтян, В.Є. Новицький, Ю.М. Пахомов, Д.К. Прейгер, П.Я. Пригунов, С.І. Пирожков, В.В. Рокоча, А.І. Сухоруков, В.С. Сідак, В.А. Тимошенко, В.І. Терехов, В.І. Франчук, Л.Г. Шемаєва, В.Я. Шевчук та інші. Разом з тим, за рамками досліджень залишилися проблеми економічної безпеки корпоративних підприємств будівельної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження

В економічній літературі значна увага приділяється розгляду окремих аспектів проблем економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Враховуючи, що підприємство є головним структуроутворюючим елементом економіки країни, а у теперішній ситуації більшість підприємств знаходяться у періоді спаду виробництва або зовсім у стані банкрутства, економічна безпека суттєво впливає як на добробут самого підприємства, так і країни в цілому. Так, С. Шкарлет стверджує, що економічна безпека держави є похідною економічної безпеки підприємства [1]. Тому доцільно розглянути поняття «економічна безпека» в масштабі, як підприємства, так і держави.

Одним з перших економістів, який розглянув це поняття в масштабі держави, був Г.А. Пастернак-Таранушенко, який визначав економічну безпеку як стан держави, відповідно до якого вона забезпечена можливістю створення, розвитку умов для плідного життя і зростання добробуту її населення, перспективного розвитку в майбутньому [2]. Тобто основою цього визначення є створення у державі таких умов для існування, які б сприяли зростанню добробуту всього населення країни.

В. Шлемко та І. Бінько у своїх працях визначають економічну безпеку вже з позиції існування загроз – зовнішніх та внутрішніх, які можуть впливати на безпеку, а саме: економічна безпека – це такий стан економіки, що дозволяє зберегти стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особистості, сім'ї, держави [2].

Концепція економічної безпеки України, яка затверджена Кабінетом Міністрів України, визначає економічну безпеку як спроможність націо-

нальної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій, та здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз. Економічну безпеку підприємства розглядають як складову економічної безпеки держави, тобто як один із елементів захисту національної економіки [2]. Це визначення є достатньо об'ємним, в його основі лежить поняття «стабільність».

В роботі Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьова та О.М. Ляшенко економічна безпека підприємства розглядається як можливість забезпечення стабільності підприємства в різноманітних умовах, у тому числі і в несприятливих, які виникають у зовнішньому середовищі незалежно від характеру його впливу на діяльність підприємства, обсягу і характеру внутрішніх змін. На їх думку економічна безпека підприємства обумовлена впливом зовнішнього середовища, яке в умовах ринкової економіки постійно змінюється, ніколи не залишається стабільним, постійним або незмінним [2]. Приблизно такої ж думки притримуються і Д. Ковальов та Т. Сухорукова, які визначають економічну безпеку підприємства як захищеність діяльності підприємства від негативного впливу зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноваріантні загрози чи прилаштуватися до існуючих умов, які не позначаються негативно на його діяльності [2].

Т.Г. Васильців визначає економічну безпеку підприємства на прикладі малого та середнього підприємництва як такий стан системи регулювання, а також рівень розвитку підприємництва, при якому дотримуються гарантії захищеності життєво важливих інтересів окремих суб'єктів підприємницької діяльності та підприємництва взагалі від внутрішніх та зовнішніх загроз [2].

Однак у понятті «економічна безпека підприємства», яке дали Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко є суперечність з поняттям Т.Г. Васильціва, яке полягає у тому, що в понятті Т.Г. Васильціва йде мова про дотримання гарантій захищеності життєво важливих інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, у той час як А.В. Козаченко, В.П. По-

номарьов, О.М. Ляшенко вважають, що економічна безпека підприємства обумовлена впливом зовнішнього середовища, яке в умовах ринкової економіки постійно змінюється, ніколи не залишається стабільним, постійним або незмінним, тому в даному випадку неможливо дотриматися гарантій захищеності, тому що існують такі фактори, на які підприємство має незначний вплив, зокрема, наприклад, політична ситуація в країні, світова економічна криза тощо.

Розглядаючи економічну безпеку з точки зору мінімізації витрат та збереження контролю над власністю В.В. Шликов характеризує економічну безпеку підприємства як стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки чи економічних загроз [2].

В. Тамбовцев розглядає економічну безпеку підприємства з точки зору конкретизації поняття «небажані зміни», тобто економічна безпека – це стан підприємства, що характеризується вірогідністю небажаної зміни певних якостей, параметрів належного йому майна і такого, що торкається його зовнішнього середовища (менше відповідної межі). Він вважає, що для кожного підприємства існують свої конкретні зміни, які можна поділити на «бажані» і «небажані», конкретизуючи поняття «небажані зміни» як ті, що віддаляють підприємство від бажаного стану.

А. Ілларіонов у своїх працях розглядає економічну безпеку підприємства як такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найефективніше їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного і соціального розвитку, запобігання внутрішньому та зовнішньому економічному впливу [1]. У цьому понятті він конкретизує всі ті складові, які можуть підлягати економічній небезпеці.

Таким чином, існує багато підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства», але як видно з вищевикладеного аналізу, в основі всіх понять знаходиться поняття «загроза», яке всі вчені поділяють на внутрішні та зовнішні загрози. Для кожного підприємства ці загрози можуть бути абсолютно різними, тому дати точне визначення «економічній безпеці» дуже складно.

Тому ключовим підсумком проаналізованих праць повинно бути те, що поняття «економічна безпека» є основою для існування будь-якого господарського суб'єкту. Звужуючи поняття «економічна безпека підприємства» до поняття «економічна безпека акціонерного товариства», можна охарактеризувати його як такий ступінь захищеності акціонерного товариства від усіх можливих загроз, який дозволив би функціонувати товариству з досягненням усіх поставлених цілей і задач, з продуктивним використанням усіх корпоративних ресурсів з метою забезпечення стабільного існування, здатності до розвитку та отримання прибутку.

Економічна безпека акціонерних товариств невід'ємно пов'язана з тим, наскільки правильно і сумлінно контролюючі органи ведуть справи товариства та задовольняють потреби усіх акціонерів. В українському законодавстві поняття контролю над акціонерним товариством тісно пов'язано з володінням контрольним пакетом акцій, тобто, той, хто володіє контрольним пакетом акцій здійснює і контролюючі функції в акціонерному товаристві.

В акціонерних товариствах інсайдерського типу контроль за діяльністю товариства здійснюють акціонери-адміністратори. Тому саме від їх компетентності та сумлінності, від правильності прийняття рішень залежать інтереси та безпечна діяльність акціонерного товариства. Однак акціонери-адміністратори в сучасних реаліях ніякої відповідальності перед акціонерами за прийняті рішення не несуть, тому оцінити ефективність такого управління та контролю дуже важко. Що ж до акціонерних товариств аутсайдерського типу, де контроль за діяльністю здійснює крупний акціонер, то необхідно проводити ретельне спостереження за відповідністю його інтересів інтересам розвитку акціонерного товариства. Тому односторонньо оцінити вплив такого акціонера на економічну безпеку товариства неможливо [3].

Ефективне та безпечне функціонування акціонерного товариства не може бути якісно забезпечене без такої складової корпоративної безпеки як інформаційне забезпечення. Тому питання одержання, використання, поширення та збереження інформації набувають в акціонерних товариствах вагомого значення.

Захистити акціонерне товариство від рейдерських нападів не можливо при несвоєчасному реагуванні, тобто за відсутності оперативної інформації. Це стосується не тільки рейдерських атак, а взагалі при відсутності оперативної інформації неможливо забезпечити адекватне керування акціонерним товариством. Керівнику постійно необхідно одержувати оперативну інформацію про внутрішню і зовнішню діяльність підприємства [4].

Інформацію в акціонерному товаристві можна класифікувати на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом, яка в свою чергу поділяється на конфіденційну та таємну

Відкрита інформація – це інформація, яка призначена для вільного розповсюдження серед необмеженого кола осіб. Її надання здійснюється на підставі чинного законодавства України, рішення органів управління акціонерним товариством або письмового запиту зацікавлених осіб [4].

Таємна інформація становить державну та іншу передбачену законом таємницю, її розголошення може завдати шкоду як особі, так і державі взагалі. Конфіденційна інформація – це відомості, що знаходяться у володінні, користуванні та розпорядженні акціонерним товариством, не є загальнодоступними та поширення яких відбувається за бажанням акціонерного товариства [4].

Важливим питанням для будь-якого підприємства є нерозголошення комерційної таємниці товариства, до якої належить інформація, пов'язана з виробництвом, фінансами, управлінням та будь-якою діяльністю, розповсюдження якої може завдати шкоди акціонерному товариству. Тому з кожною посадовою особою підписується договір про нерозголошення комерційної таємниці, в якому описується обов'язок посадової особи про нерозголошення інформації, яка відноситься до інформації з обмеженим доступом.

Інформаційна безпека як складова корпоративної безпеки акціонерного товариства розглядається як безпека від рейдерських атак, тобто захищеність інформації та своєчасне надання оперативної інформації, так і безпека відносно сплати податків та дотримання законів, які зобов'язують товариство здійснювати свою діяльність на основі принципів прозорості та відкритості.

Для більш детального розгляду поняття «економічна безпека акціонерного товариства» доцільним буде розглянути склад суб'єктів та об'єктів безпеки, які детально конкретизовані у роботі А.І. Берлача [2]. Запропонована схема дає можливість уявити взаємозв'язок тих сфер діяльності (у загальному вигляді), які повинні ретельно бути захищеними, та структур, функціями яких є забезпечення такої безпеки (рис. 1).

При цьому слід констатувати, що природа й центр корпоративної безпеки змінилися різко за минулі 10 років з розвитком цифрових інформаційних технологій, електронної комерції, комп'ютерної техніки, бездротового обладнання та інших недавніх нововведень. Статистично більш ніж 80 % порушень правил безпеки пов'язані з посадовими особами – найчастіше службовцями. Майже 30 % компаній отримує більше ніж 5 нападів від внутрішнього персоналу щорічно.

Таким чином, забезпечення економічної стійкості корпоративного підприємства базується саме на економічній безпеці. В загальному розумінні безпека – це низький рівень загроз, які можуть перешкоджати стійкому функціонуванню певного суб'єкта господарювання.

Отже, економічна безпека країни в цьому разі може трактуватися як поєднання економічної безпеки держави, тобто безпеки макрорівня, і економічної безпеки економічних суб'єктів, тобто безпеки мікрорівня. Причому тут важливо зауважити, що як безпека держави, так і безпека мікрорівня, підприємств, певний час можуть забезпечуватись окремо або навіть за рахунок одна одної. Водночас у стратегічному плані це — не лише взаємопов'язані, а й неподільні поняття. На нашу думку, саме суперечність між безпеками двох рівнів - безпекою макрорівня і безпекою мікрорівня — якраз і є головною проблемою економічної безпеки України на сучасному етапі.

Поняття економічної безпеки країни ми трактуємо як складну багатофакторну категорію, яка характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб власного населення держави на якомусь визначеному рівні, з метою протистояння дестабілізуючій дії різноманітних чинників, внутрішніх та зовнішніх, а також з метою забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання.

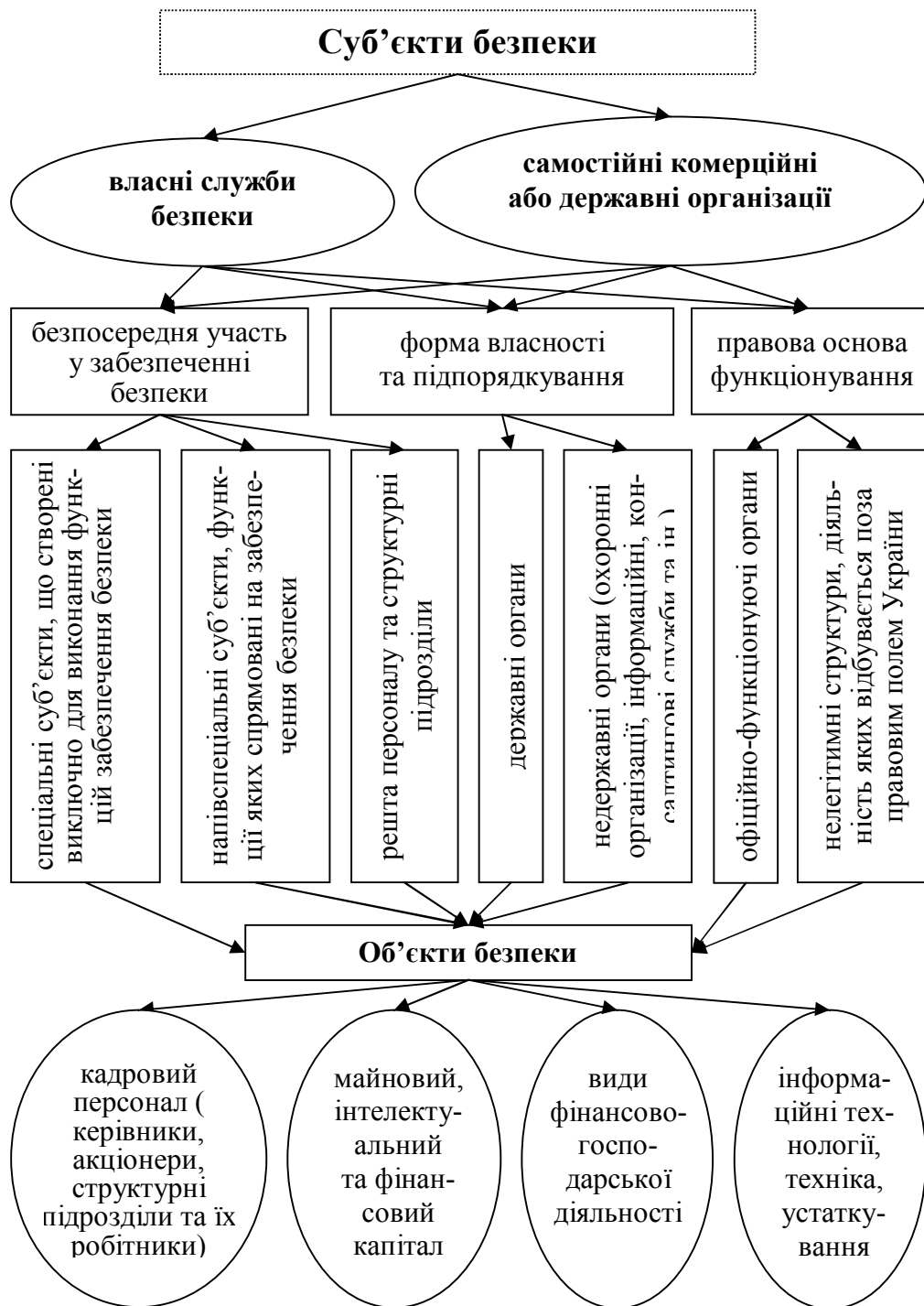

Рис. 1. Об'єкти та суб'єкти безпеки підприємства

Серед негативних явищ і тенденцій, що були характерними для минулих років, особливе занепокоєння, з точки зору національної і економічної безпеки, продовжують викликати такі явища, такі як спад виробництва та погіршення зовнішньоторговельного балансу разом зі збереженням його від'ємного сальдо, подальше поглиблення платіжної кризи та рівня "тінізації" економіки, зростання рівня заборгованості перед бюджетом, нарахованих сум штрафних санкцій, низькі обсяги іноземних інвестицій, зростання внутрішнього боргу держави, падіння життєвого рівня, загострення проблеми зайнятості населення, збільшення зовнішнього державного боргу України тощо.

Говорячи про позитивні зрушення, що відбулися останнім часом, слід відзначити певне зниження рівня інфляції, поступове зростання обсягів виробництва окремих базових галузей промисловості, що дозволило знизити величину від'ємного сальдо в торговельному балансі. Проте загалом негативні наслідки все ще випереджають позитивні. Це, в свою чергу, посилює реальну загрозу національній безпеці країни, перешкоджає просуванню реформ, провокує зростання соціального невдоволення політикою держави.

Однією з економічних загроз Україні є різке зниження інвестиційної активності. Фінансування будівельної галузі з державного бюджету зведено до мінімуму, іпотечне кредитування призупинено, доходи підприємств і населення спрямовуються переважно на поточне споживання.

Загрозлива ситуація склалася на ринку будівництва житла. Ринок нерухомості падає прискореними темпами. Зменшується кількість угод на купівлю нерухомості. У деяких регіонах у кілька разів. Через жорсткі умови іпотечного та поточного кредитування погіршується фінансовий стан будівельних організацій. Не реалізується програма «Доступне житло». Останнім часом різко погіршилось забезпечення забудовників земельними ділянками з вини органів місцевого самоврядування, які виділяють основну частину земельних ділянок не безпосередньо забудовникам, а перекупщикам, що значно підвищує вартість будівництва житла та змушує будівельників переходити з житлового будівництва в інші сфери будівельної діяльності.

Висновки

Узагальнення думок вчених та експертів щодо визначення економічної безпеки підприємства та джерел виникнення загроз економічній безпеці дає змогу стверджувати, що головна загроза полягає у відсутності цілеспрямованої державної політики щодо підтримки та регулювання функціонування підприємств будівельної галузі, спрямованого на інформаційне забезпечення, створення нормативно-правової бази оптимального податкового навантаження тощо.

Економічна безпека корпоративного підприємства будівельної галузі – це захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначиться негативно на його діяльності та сприятиме ефективному використанню ресурсів будівельного підприємства (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, прав, техніки й устаткування тощо) для забезпечення розширеного відтворення та оновлення основних засобів країни та отримання мультиплікативного ефекту від інвестування коштів у будівництво.

Джерелами негативних впливів на економічну безпеку корпоративного підприємства будівельної галузі можуть бути:

1. Свідомі чи несвідомі дії посадових осіб і суб'єктів діяльності (органів державної влади, підприємств конкурентів);
2. Збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури, наукові відкриття та розробки в галузі будівельних технологій, форс мажорні обставини тощо).

Домінування акціонерних форм підприємництва в будівництві та усвідомлення того, що довготривала економічна стабілізація неможлива без активізації корпоративних механізмів для захисту прав інвесторів обумовлює необхідність формування системи економічної безпеки корпоративних підприємств будівельної галузі, що має супроводжуватися реалізацією низки заходів, серед яких найактуальнішими є:

- підвищення корпоративної культури підприємництва;
- створення інтегрованих корпоративних структур (базуються на інтеграції груп підприємств за технологічної вертикалі або економічної по

горизонталі, за наявності тенденції входження в транснаціональні форми загальноукраїнського масштабу), здатних виступити стратегічним партнером держави та регіону у зміцненні їх регулювального впливу на будівельне виробництво;

– створення каналів обміну інформацією: рівноважна ціна формується на базі розвинутої інформаційної інфраструктури ринку, що дає можливість його учасникам обмінюватися інформацією з мінімальними витратами і мінімальними спотвореннями;

– правоохоронна діяльність і виконання ролі "третьої" сторони в корпоративних конфліктах - виникнення непередбачених обставин при виконанні контрактів вимагає втручання "третьої" сторони (суду) для створення гарантій від їх опортуністичного використання сторонами контракту;

– проведення регулярного корпоративного аудиту (перевірки операцій з акціями та долями в статутному капіталі корпоративних підприємств, перевірка документації, що регламентує діяльність органів корпоративного управління, коригування зазначених документів з метою забезпечення вимог корпоративного законодавства та корпоративної безпеки бізнесу).

Література

1. Шкарлет, С.М. *Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект [Текст]: монографія / С.М. Шкарлет.* – К.: Книжкове вид-во НАУ, 2007. – 436 с.

2. Берlach, А.І. *Безпека бізнесу [Текст]: навч. посіб. / А.І. Берlach.* – К.: Університет «Україна», 2007. – 280 с.

3. Козаченко, Г.В. *Економічна безпека підприємства : сутність та механізм забезпечення [Текст]: монографія./ Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко.* – К.: Лібра, 2003. – 280 с.

4. Сохацька, О.М. *Корпоративне управління в Україні : теоретико-методологічні аспекти [Текст]: монографія / О.М. Сохацька, Н.П. Тарнавська, А.М. Тибінь, О.А. Устенко [та ін.].* – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 360 с.

Надійшла до редакції 12.04.2011

Рецензент: д-р екон. наук, проф., зав. кафедри управління персоналом
Г.В. Назарова, Харківський національний економічний університет.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КОРПОРАТИВНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ

Т.В. Момот, И.А. Филатова, О.В. Тофанюк

В статье систематизированы подходы у определению понятия экономической безопасности, рассмотрены вопросы, связанные с организацией деятельности по обеспечению корпоративной безопасности строительных предприятий в условиях информационной экономики. Предложена схема взаимосвязи субъектов и объектов экономической безопасности предприятий. Определены источники негативных влияний на экономическую безопасность корпоративных предприятий строительной отрасли. Предложены подходы по выбору способов предупреждения угроз и организации снятия их последствий во внешней и внутренней деятельности корпоративных предприятий строительной отрасли.

Ключевые слова: экономическая безопасность строительных предприятий, информационная безопасность, информация с ограниченным доступом, экономическая безопасность корпоративных предприятий, экономическая безопасность акционерных обществ.

THE ECONOMIC SECURITY OF CORPORATE BUILDING ENTERPRISES

T.V. Momot, I.A. Filatova, O.V. Tofaniuk

In article approaches at concept definition economic safety are systematized, the questions connected with the organization of activity on maintenance of corporate safety of the building enterprises in the conditions of information economy are considered. The scheme for the relationship between subjects and objects of economic security of enterprises is proposed. The sources of negative influence on economic security for corporate building enterprises are identified. Approaches for choice ways of the prevention of threats and the organization of removal of their consequences in external and internal activity of the corporate enterprises of building branch are offered.

Keywords: economic safety of the building enterprises, information security, the information with the limited access, economic safety of the corporate enterprises, economic safety of joint-stock companies.

Момот Тетяна Валеріївна – д-р екон. наук, проф., зав. кафедрою обліку і аудиту Харківської національної академії міського господарства.

Філатова Ірина Олександрівна – аспірант кафедри обліку і аудиту Харківської національної академії міського господарства.

Тофанюк Ольга Володимирівна – канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», Харків.